

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare (U2021/03373)

Det planerade professionsprogrammet beskrivs i promemorian *Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare* som beståendes av två komponenter:

- 1) En nationell struktur för kompetensutveckling.
- 2) Ett nationellt meriteringssystem bestående av nivåerna meriterad lärare/förskollärare och särskilt meriterad lärare/förskollärare.

För planering och genomförande av programmet föreslås Rådet för professioner i skolväsendet inrättas inom ramen för Skolverkets verksamhet. Rådet ska bestå av representanter för professionerna, huvudmännen, lärosätena samt Skolverket.

Malmö universitet ställer sig i grunden positivt till professionsprogrammets övergripande mål om lärares utökade möjligheter till kompetensutveckling och meritering och att detta sker på ett strukturerat och transparent sätt, på vetenskaplig grund och utifrån professionens behov. Malmö universitet ställer sig också positivt till att initiativet sker på nationell nivå.

Samtidigt vill lärosätet i det följande framföra några särskilt kritiska synpunkter avseende promemorian och planeringen och implementeringen av ett nationellt professionsprogram. Synpunkterna är strukturerade med utgångspunkt i problemområden som lärosätet identifierat som särskilt centrala att diskutera och de ställningstaganden som lärosätet gjort i förhållande till dessa:

- Riktlinjerna för lärosätenas roll i det nationella professionsprogrammet behöver tydliggöras.
- Professionsprogrammet saknar en tydlig koppling till andra verksamheter och initiativ som stödjer rektorer, lärares och förskollärares professionsutveckling.
- Det saknas en tydlig idé om kunskapsmässig progression mellan meriteringsnivåerna meriterad och särskilt meriterad.
- Att halvera kravet på undervisningserfarenhet för undervisning i skolor med särskilt svåra förutsättningar är problematiskt – och fyra år är en kort tid för att uppnå meriteringsnivån meriterad.

- Det behövs en bredare ansats i fråga om vad det nationella professionsprogrammet definierar som relevant fortbildning för rektorer, lärare och förskollärare.
- Det är av central betydelse att de särskilt meriterade lärarnas/förskollärarnas kompetenser tas tillvara i skolornas och förskolornas verksamheter.
- Att knyta meriteringsnivån meriterad till en masterexamen vore ett sätt att tydliggöra professionsprogrammets koppling till den akademiska examensstrukturen.

Riktlinjerna för lärosätenas roll i det nationella professionsprogrammet behöver tydliggöras

Promemorian är öppet formulerad i den meningen att den lämnar implementeringsarbetet med många frågor kvar att utreda, besvara och förtydliga. Från Malmö universitets sida framhålls å ena sidan fördelar med den öppna ansatsen eftersom den låga detaljeringsgraden medger ett reflekterande och utvärderande förhållningssätt i förhållande till implementeringen av ett komplext och omfattande professionsprogram. Å andra sidan konstateras att promemorian i sig inte svarar upp mot förhoppningar om ett klargörande av en långsiktigt hållbar strategi för etableringen av ett nationellt professionsprogram.

På ovanstående grunder understryks betydelsen av att implementeringsarbetet genomförs utifrån en bred representation och med goda förutsättningar för ett gemensamt ansvarstagande för de grupper som utifrån olika perspektiv och roller berörs av professionsprogrammet. Promemorian lägger emellertid ingen stabil grund för ett sådant ansvarstagande. Det nationella professionsprogrammets genomförande överlämnas i princip uteslutande till Skolverket och i synnerhet till arbetet i det nationella råd för professionsutveckling som ska inrättas som en del av myndigheten. Därmed behöver samverkansstrukturerna inom ramen för det nationella professionsprogrammet klargöras.

Utifrån en lärosätessynvinkel ser Malmö universitet framförallt ett påtagligt behov av att tydliggöra lärosätenas roll. I promemorian uttrycks att lärosätena troligen kommer att vara utförare av flera av de aktuella kompetensutvecklingsinsatserna och detta framstår som en vag formulering i förhållande till såväl lärosätenas samlade kompetens som till lagstiftade ambitioner om en skola på vetenskaplig grund. Att lärosätena ges möjligheter att ta ett betydande ansvar för professionsprogrammets utformning och genomförande är centralt både i förhållande till den vetenskapligt grundade professionsutvecklingen inom skolväsendet och till lärarutbildningens kvalitetsutveckling.

Mot denna bakgrund har Malmö universitet stora förväntningar på realiserandet av promemorians skrivelse om att Skolverket bör ta fram en struktur för samarbetet

mellan myndigheten och lärosätena i frågor som berör hur den nationella strukturen för kompetensutveckling ska tas fram och genomföras.

Professionsprogrammet saknar en tydlig koppling till andra verksamheter och initiativ som stödjer rektorers, lärares och förskollärares professionsutveckling

Malmö universitet noterar att det förslag som kommer till uttryck i promemorian inte tydliggör hur det nationella professionsprogrammet länkar till den regionala nivån i skolsystemet. I samma utsträckning som en sådan länk inte klargörs riskerar professionsprogrammet att sakna en stabil organisatorisk grund för kontinuerlig kunskapsinhämtning avseende regionala och lokala behov och förutsättningar. Detta vore problematiskt av såväl legitimitetsskäl som utifrån möjligheten att utskilja relevanta kompetensutvecklingsbehov. Malmö universitet vill också påtala betydelsen av att det nationella professionsprogrammet etableras som en integrerad del av befintliga strukturer för kompetens- och professionsutveckling inom skolväsendet. Hur detta ska ske klargörs inte heller i promemorian.

På dessa grunder behövs en utförligare analys av programmets koppling till verksamheter och initiativ som exempelvis den pågående försöksverksamheten inom ULF, regionala utvecklingscentrum, Lärarlyftet, Skolverkets regionalisering samt kvalitetssystemen på huvudmannanivå. Det är centralt att det nationella professionsprogrammet inte utvecklas som en parallell verksamhet som kan komma att ställas i ett potentiellt konkurrerens- eller konfliktförhållande i relation till andra verksamheter och satsningar som stödjer rektorers, lärares och förskollärares professionsutveckling. Om en grundligare analys av möjliga synergieffekter mellan professionsprogrammet och andra relevanta delar och nivåer inom skolsystemet inte görs befarar Malmö universitet att så riskerar att bli fallet. I sammanhanget är det av särskild vikt att lyfta risken för att lokala kompetensutvecklingsbehov som inte kan kopplas till det nationella professionsprogrammet väljs bort till förmån för en vilja att meritera sig inom ramen för detsamma. Därför är det också av central betydelse att professionsprogrammets kompetensutvecklingsutbud inte centraliseras och likriktas på ett sådant sätt att det ställs i ett spänningsförhållande till lokala och regionala behov och förutsättningar.

Från Malmö universitet uppmärksammas särskilt att förslaget kring ett nationellt professionsprogram inte integrerar den pågående försöksverksamheten inom ULF (Utveckling-Lärande-Forskning). ULF berör emellertid i allra högsta grad lärares professionsutveckling på vetenskaplig grund, t ex genom uppsatsskrivning inom ULF-projekt som tydligt kan kopplas till lokal skolutveckling och utveckling av enskilda lärares professionella färdigheter och förmågor. Dessutom finns en lokal förankring i professionsutvecklingsprocesser som är kopplade till ULF som är svårt att uppnå inom ramen för det nationella professionsprogrammet och i enlighet med Tillitdelegationens slutsatser kan den lokala förankringen också öka möjligheten för

professionell utveckling.¹ Mot denna bakgrund bör professionsprogrammets möjliga kopplingar till ULF och de ULF-noder som planeras på regional nivå uppmärksammas i betydligt högre grad än vad som görs inom ramen för promemorian.

I sammanhanget noteras också att promemorian i korthet berör Lärarlyftet. Som ett tillägg till promemorians redogörelse bör framhållas att Lärarlyftet är behörighetsgivande medan den nationella strukturen för kompetensutveckling avser meritering av redan behöriga lärare. I det avseendet är det tveksamt om Lärarlyftet ska vara en del av det nationella professionsprogrammet.

Det saknas en tydlig idé om kunskapsmässig progression mellan meriteringsnivåerna meriterad och särskilt meriterad

Det nationella meriteringssystemet föreslås bestå av två nivåer och av promemorian kan utläsas att det inte ska vara villkorat att först ha uppnått meriteringsnivån meriterad för att sedan uppnå meriteringsnivån särskilt meriterad. Detta innebär att meriteringsnivåerna inte länkar till varandra utifrån en idé om progression och på ett kunskapsmässigt logiskt sätt. Så som de preliminära kriterierna för respektive meriteringsnivå är skriven leder avsaknaden av progression mot att meriteringsnivån särskilt meriterad kan uppnås utan särskilda krav på undervisningserfarenhet inom skolväsendet, vilket bara är villkorat i relation till meriteringsnivån meriterad. Möjligheten att utnämnas som särskild meriterad lärare utan krav på dokumenterad undervisningserfarenhet i den skolform som läraren är verksam inom är inte förenligt med idéer om en skola där undervisningsskicklighet står i centrum. Av möjligheten följer därtill en uppenbar risk att meriteringsnivån särskilt meriterad får svag legitimitet i skolpraktiken.

Att halvera kravet på undervisningserfarenhet för undervisning i skolor med särskilt svåra förutsättningar är problematiskt – och fyra år är en kort tid för att uppnå meriteringsnivån meriterad

Avhängigt vilka skolor som lärare arbetar på krävs minst 8 alternativt minst fyra års undervisningserfarenhet för att uppnå meriteringsnivån meriterad. Den kortare tiden avser arbete på skolor med särskilt svåra förutsättningar och den längre tiden avser arbete på övriga skolor. I diskussioner vid Malmö universitet har den här uppdelningen problematiserats utifrån såväl vilka motiv som den enskilde läraren kan ha för att söka sig till olika skolor som hur gränsdragningar mellan olika typer av skolor ska göras över tid. Om ambitionen är att påverka kompetensflöden i givna riktningar framhålls vidare att andra incitament än meritering bör övervägas.

---

¹ *Med tillit följer bättre resultat – tillitsbaserad styrning och ledning i staten.* (SOU 2019:43).

I ett arbetslivs- och erfarenhetsperspektiv framstår fyra år som en kort tid för att uppnå den första meriteringsnivån. Efter det förmodade införandet av en tioårig grundskola skulle villkoret möjliggöra att den första meriteringsnivån uppnås redan efter att ha följt en klass genom lågstadiets årskurs 1–4. Att den första tidens erfarenheter på så vis skulle leda till meriteringsnivån meriterad är inte förenligt med tankar om ett utvärderande, prövande och omprövande förhållningssätt i relation till ofta komplexa pedagogiska situationer och processer.

Det behövs en bredare ansats i fråga om vad det nationella professionsprogrammet definierar som relevant fortbildning för rektorer, lärare och förskollärare

För att uppnå meriteringsnivån särskilt meriterad lärare förutsätts examen på forskarnivå och följande specificering ges i promemorian för vilken forskarexamen som avses: ”Den forskarexamen som krävs avser ämnesdidaktik eller ett ämne som helt eller huvudsakligen kan hänföras till ett undervisningsämne inom skolväsendet”. På motsvarande sätt anger promemorian att det nationella kompetensutvecklingsprogrammet ska bereda vägen för masterexamen i specifikt didaktik eller ämnesdidaktik.

Malmö universitet sluter i en bred mening upp bakom ämnesdidaktikens och undervisningsämnets betydelse för meritering inom ramen för ett nationellt professionsprogram. Samtidigt noteras att lärarkompetens definieras som entydigt kopplat till ämnen och att inga andra kompetenser som hör till läraryrket räknas som meriterande i sammanhanget. Vidare noteras att den bredare benämningen utbildningsvetenskap väljs bort och pedagogiken nämns inte heller i sammanhanget.

Kunskap som finns inom andra områden som lärare själva identifierar utvecklingsbehov inom underkäns på så vis potentiellt av promemorian. Som exempel i sammanhanget kan de så kallade TALIS-undersökningarna anföras, inom vilka lärare pekar ut andra kompetensområden än de ämnesmässiga som viktiga utifrån ett skolperspektiv.² Som särskilt snäv framstår termen ämnesdidaktik emellertid i relation till professionsutveckling inom gruppen av lärare i fritidshem och förskollärare, vilka inte har en lika tydlig koppling till specifika ämnen som lärargruppen har.

Sammanfattningsvis sluter Malmö universitet upp bakom ämnesdidaktikens centrala betydelse i ett kompetensutvecklings- och fortbildningshänseende samtidigt som lärosätet vill framhålla betydelsen av att lärar- och förskollärarkunskaper som inte ryms inom ämnesdidaktiken erkänns som meriterande inom ramen för ett nationellt professionsprogram.

---

² TALIS 2018: *En studie om lärares och rektorers arbete i grund- och gymnasieskolan. Delrapport 1*. Skolverket, rapport 481, 2019.

Det är av central betydelse att de särskilt meriterade lärarnas/förskollärarnas kompetenser tas tillvara i skolornas och förskolornas verksamheter

De omfattande utbildningskraven i form av en forskarexamen för att uppnå meriteringsnivån särskilt meriterad aktualiserar betydelsen av skolornas och förskolornas förmåga att ta tillvara gruppens kompetens, genom att särskilt meriterade lärare/förskollärare på ett transparent sätt kan knytas till såväl tydligt definierade uppdrag som till verksamhetsutveckling. Detta är en viktig förutsättning för att lärare och förskollärare med en forskarexamen kommer att vara verksamma inom skola och förskola också efter sina forskarstudier. Det är också viktigt utifrån ett legitimitetsperspektiv i relation till lärar- och förskollärargruppen i stort.

Att knyta meriteringsnivån meriterad till en masterexamen vore ett sätt att tydliggöra professionsprogrammets koppling till den akademiska examensstrukturen

Den nationella strukturen för kompetensutveckling och professionsprogrammets meriteringsnivåer knyts i vissa avseenden ihop med den akademiska examensstrukturen. Så sker främst genom att professionsprogrammet föreslås innehålla ett fördjupande kursutbud som med tiden kan leda till att en rektor, lärare eller förskollärare når en masterexamen och genom att en forskarexamen på doktors- eller licentiandnivå anges som en förutsättning för att uppnå meriteringsnivån särskilt meriterad. Därtill förs en kortare diskussion om att fortbildning som sker utanför högskolorna kan behöva valideras i förhållande till kunskapskrav på olika utbildningsnivåer inom universitet och högskolor.

Programmets koppling till det akademiska systemet skulle dock kunna skärpas ytterligare och ett konkret förslag i sammanhanget är att meriteringsnivån meriterad knyts till en generell examen på avancerad nivå i form av en masterexamen. På så vis hade betydande delar av kompetensutvecklingsutbudet genomförts inom ramen för lärosätenas etablerade kvalitetsarbete och kvalitetssäkringssystem samtidigt som dess vetenskapliga förankring hade säkerställts. Den första meriteringsnivåns koppling till en masterexamen hade vidare etablerat en länk som bygger på kunskapsmässig progression i förhållande till den andra meriteringsnivån. Detta hade i princip uteslutit möjligheten att bli särskilt meriterad utan att först vara meriterad samtidigt som den första meriteringsnivån hade fått en starkare koppling till studier på forskarnivå, vilket i enlighet med promemorian är en förutsättning för att uppnå den andra meriteringsnivån. Kopplingen hade således motverkat problemet med att lärare kan bli särskilt meriterade utan dokumenterad undervisningsskicklighet samtidigt som den i enlighet med promemorians ambitioner hade bidragit till att öka rekryteringsunderlaget till studier mot en forskarexamen. Genom lärosätenas väletablerade internationella

samarbetsstrukturer för studier på avancerad nivå har kopplingen mellan den första meriteringsnivån och en masterexamen därtill en potential att bidra med ökade möjligheter till utlandsstudier inom ramen för det nationella professionsprogrammet.

Att tydligare länka meriteringsnivån meriterad till en masterexamen hade också lagt en god grund för att lärosätenas bidrag till professionsprogrammet kunde bygga på långsiktig och hållbar utbildningsplanering. Det hade dessutom stärkt professionsprogrammets möjligheter att tillvarata det befintliga utbudet av universitets- och högskolekurser på avancerad nivå som har ett utbildningsinnehåll som fokuserar på professionsutveckling inom skolväsendet. Ett viktigt exempel utgörs av de kurser på masternivå som har ett generellt kunskapsinnehåll, men som har en flexibel examination med ett analytiskt fokus på lokala skolutvecklingsprocesser. Utifrån Malmö universitets synvinkel medför sådana kursstrukturer intressanta möjligheter att länka det nationella professionsprogrammet till den lokala skolnivån på ett vetenskapligt grundat sätt.